

| Inhoud |

E pur si muove!	5
<i>Simon Van Damme</i>	
Inleiding: voortdurend in beweging	7
<i>Thomas De Baets & Adri de Vugt</i>	
1 De 'creativity-turn' in muziekeducatie	13
<i>Melissa Bremmer & Filip Verneert</i>	
2 Kunstvakkenintegratie: zit daar muziek in?	25
<i>Thomas Geudens & Suzan Overmeer</i>	
3 Technologie in het onderwijs op een kruispunt	37
<i>Benno Spieker & Luc Nijs</i>	
4 Muziek op maat: inclusief onderwijs in de Vlaamse muziekscholen	49
<i>Mieke Van Uytvanck & Marjolein Wagemans</i>	
5 Muzikaal spel als 'change agent' voor muziekonderwijs met zelfvertrouwen	61
<i>Christiane Nieuwmeijer</i>	
6 Enjoy the ride: onderweg met muziekeducatief praktijkonderzoek	71
<i>Thomas De Baets, Tine Castelein & Adri de Vugt</i>	
Auteurs	81

| 1 De ‘creativity-turn’ in muziekeducatie |

Melissa Bremmer & Filip Verneert

De creativity-turn in onderwijs

DE LAATSTE JAREN LIJKT ZICH IN BELGIË EN NEDERLAND een ware ‘creativity-turn’ in het onderwijs af te spelen (Harris, 2014). Zowel in binnen- als buitenschoolse (muziek) educatie is creativiteit een buzz-woord, en worden er allerlei pogingen gedaan om die vaardigheid in het onderwijs te verankeren. Zo heeft in Nederland het landelijke expertisecentrum voor het curriculum, Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO), het leerplankader Kunstzinnige Oriëntatie voor basisonderwijs ontworpen dat gebaseerd is op het creatief proces-model (SLO, 2014). Voor de kunstdisciplines en cultureel erfgoed zijn er leerlijnen ontwikkeld op basis van de fases van dit model: oriënteren, onderzoeken, uitvoeren en evalueren. Ook in leerplannen van het leergebied Kunstzinnige Oriëntatie die culturele instellingen voor het basisonderwijs ontwerpen, is er vaak een belangrijke plaats voor creativiteit en creativiteitsontwikkeling weggelegd (Warner & Groenendijk, 2022). Daarnaast staat in het voorstel voor het leergebied Kunst & Cultuur van curriculum.nu – dat als bron gebruikt zal worden bij de herijking van de kerndoelen basisonderwijs en secundair onderwijs – de ontwikkeling van het artistiek-creatief vermogen van de leerling centraal (curriculum.nu).

Ook in Vlaanderen is er de laatste jaren een verhoogde aandacht voor creativiteit, zowel in het leerplichtonderwijs als binnen het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO), een artistieke opleiding in Vlaanderen die je volgt in je vrije tijd. In het secundair onderwijs loopt momenteel (2021) een grote onderwijshervorming met een ambitieuze set eindtermen die voor alle leerlingen gelden. Een van die eindtermen is ‘cultureel bewustzijn en culturele expressie’, met onder andere aandacht voor de esthetische beleving, de analyse van verschillende kunstvormen, de link met de eigen ervaring én creëren. Binnen het Deeltijds Kunstonderwijs, waar muziekscholen onder vallen, is er sinds 2018 een nieuw decreet dat naast een brede muzikale vorming, expliciete aandacht schenkt aan de ontwikkeling van creativiteit aan de hand van de competentie ‘creëren en (drang tot) innoveren’ (Viane, 2019).

We zien tevens dat creativiteit internationaal veel aandacht krijgt in curricula van het onderwijs (Ananiadou & Claro, 2009). Dit komt onder andere door de grote interesse voor de vakoverstijgende 21e-eeuwse vaardigheden, zoals creativiteit, samenwerken en kritisch denken, die leerlingen moeten voorbereiden op een snel veranderende samenleving.

Met alle aandacht voor creativiteit in het onderwijs, rijst toch de vraag wat we verstaan onder creativiteit en hoe dat eruit ziet in muziekeducatie. In dit hoofdstuk

2 Kunstvakkenintegratie: zit daar muziek in?

Thomas Geudens & Suzan Overmeer

Inleiding

HET SCHEIDEN OF INTEGREREN VAN VAKKEN is een terugkerend punt van discussie in het onderwijsdebat. Vakkenintegratie kan daarbij op heel wat verschillende manieren worden opgevat. Muzikale en artistieke doelen kunnen onderling of met andere leergebieden worden geïntegreerd vanuit de ambitie om onderwijs meer motiverend, levensecht, of maatschappelijk en persoonlijk relevant te maken (Haanstra, 2016). Integratie van kunst en cultuur in andere vakgebieden, bekend onder noemers zoals *STEAM*, *Arts Integrated Learning* (Graham, 2021) of *ArtsSciences* (Heijnen & Bremmer, 2019), verdient echter elders een uitgebreide bespreking. In dit hoofdstuk bekijken we vakoverschrijdende tendensen binnen de kunstvakken. Ook deze integratie is zeker niet nieuw: het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) heeft in Nederland al sinds de eeuwwisseling een vaste plek in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. En in Vlaanderen wordt in de laatste graad van het secundair onderwijs al decennialang een vak esthetica aangeboden.

In 2016 stond de editie *Verdieping of verbreding?* (De Baets & de Vugt, 2016a) van deze reeks ook in het teken van vakkenintegratie binnen de kunstvakken. Zeven jaar later staat de kwestie onverminderd hoog op de agenda en willen we in dit hoofdstuk een aantal van de evoluties die sindsdien hebben plaatsgevonden in kaart brengen. We belichten daarbij enkele aspecten van het onderwijsdiscours en -beleid in Nederland en Vlaanderen, met daaruit voortvloeiende programma's, aanbevelingen en curriculaire aanpassingen voor het leerplichtonderwijs. We bekijken het effect op de praktijk en in de lerarenopleidingen. We concentreren ons daarbij op het leerplichtonderwijs en laten vergelijkbare ontwikkelingen in het deeltijds kunstonderwijs of de buitenschoolse muzikeducatie grotendeels buiten beschouwing. Getrouw aan het uitgangspunt van deze boekenreeks, kristalliseert ons relaas zich vooral in de discipline muziek. We besluiten met een discussie: welke risico's en kansen zien we voor het muziekonderwijs en welke aandachtspunten kunnen we afleiden voor scholen, leraren en lerarenopleidingen?

Kunst of cultuur

Zowel Nederland als Vlaanderen kende de afgelopen decennia beleidsmatige denkoefeningen rond kunst- en cultuureducatie. We starten dit verhaal bij de rapporten van Anne Bamford (2007a, 2007b) over de kwaliteit van kunst- en cultuureducatie,

3 Technologie in het muziekonderwijs op een kruispunt

Benno Spieker & Luc Nijs

Inleiding

DE ONTWIKKELINGEN OP HET VLAK VAN DIGITALE TECHNOLOGIE in het muziekonderwijs hebben het afgelopen decennium niet stilgestaan. Het aanbod van apps en digitale muziek tools is omvangrijker dan ooit. Ook het digitale aanbod van leerstof via online leerplatforms heeft een enorme vlucht genomen. *Blended learning* (combinatie van online en live onderwijs), *flipping-the-classroom* (inrichting van het onderwijs waarbij de leerling thuis doet wat niet per se in contacttijd hoeft) en *synchroon en asynchroon leren* (bij synchroon leren krijgen de leerlingen onmiddellijk feedback, terwijl ze bij asynchroon leren in hun eigen tempo kunnen werken) lijken ondertussen min of meer te zijn omarmd. Daardoor is het aantal middelen dat beschikbaar is voor het inrichten van het onderwijs groter dan ooit en blijft het onderwijs niet meer beperkt tot het klaslokaal op een door de school bepaald moment in het lesrooster.

En toch, ondanks dit crescendo, is de muziekonderwereld op onverwachte en ongeziene wijze door elkaar geschud. De COVID-19-pandemie verplichtte ons allen tot afstandsonderwijs en plots bleek hoe weinig evident en ingeburgerd het gebruiken van technologie in de dagelijkse praktijk van de muzikales eigenlijk tot op vandaag nog is. Naast mooie initiatieven en steile doorlopen leercurves bij zowel leraren als leerlingen waren er ook de vele verzuchtingen en frustraties over de videobelplatforms en hun *latency* (vertraging op de lijn) bij het synchroon online lesgeven of samenspelen, het te gebruiken lesmateriaal, de didactische mogelijkheden en het gemis aan persoonlijk contact en real-live interactie (bv. Biasutti et al., 2021; Camlin & Lisboa, 2021; Pabst-Krueger & Ziegenmeyer, 2021).

Nu de pandemie steeds minder ons leven beperkt, klinkt meermaals de roep om terug te keren naar wat was. Maar is dat wel de gepaste weg? Met deze vraag bevindt het muziekonderwijs zich op een kruispunt of misschien zelfs op een keerpunt. Gaan we terug naar het oude, waar technologie-verrijkt muziekonderwijs louter een fenomeen in de marge is, technologie slechts een middel tot communicatie of administratie is, enkel wordt gebruikt als een veredeld krijtbord of beperkt blijft tot een digitale versie van dat wat we al doen en kunnen? Of omarmen we technologie ten volle, zodat we de transformatieve kracht (zie Savage, 2009; Bauer et al., 2003; Nijs & Leman, 2014) benutten die bestaande wegen verrijkt en nieuwe wegen opent?

In een zoektocht naar een antwoord hierop, reflecteren we in dit hoofdstuk daarom op de kansen die technologie biedt om, als integraal deel van het muziekonderwijs, leerlingen in hun muzikale en muzikaal-artistieke ontwikkeling en leraren in

5 Muzikaal spel als ‘change agent’ voor muziekonderwijs met zelfvertrouwen

Christiane Nieuwmeijer

‘Ik kan helemaal niets met muziek: ik ben niet muzikaal en ik geef ook nooit muziekles’.

Dit is wat Sanne, een 46-jarige kleuterleraar zei, voorafgaand aan een scholing ‘Muzikaal Spel voor Kleuters’.

Na afloop van de scholing zei ze: ‘Bij Muziek heb ik nooit zo erg dat ‘Hoera!’ gevoel gehad, maar nu blééf ik dat maar hebben, zo van: ‘O, dan ga ik dát doen!’ en: ‘O, kijk, nu kan ik dát ook nog doen!’ Ik werd er zó enthousiast van!’ Wat was er gebeurd?

Introductie

IN NEDERLAND EN VEEL ANDERE WESTERSE LANDEN IS HET EEN WIJDVERBREID PROBLEEM: leraren in het basisonderwijs die geen muziekonderwijs durven of willen geven. Hierdoor ontbreekt het kinderen stelselmatig en op grote schaal aan goed muziekonderwijs (Kraay, 2012). Onderzoek laat zien dat veel leraren hun onvermogen wijten aan een gebrek aan muzikale vaardigheden, zoals het kunnen zingen of een muziekinstrument bespelen: ze vinden dat ze hiervoor het vereiste (aangeboren) talent missen en beschouwen zichzelf zodoende als ‘onmuzikaal’ (Holden & Button, 2006; Ruddock & Leong, 2005).

Kijkend naar hoe het muziekonderwijs vorm krijgt in scholen is dit ook niet echt verwonderlijk, aangezien dit over het algemeen bestaat uit door de leraar geleide, klassikaal georganiseerde activiteiten met de nadruk op gezamenlijk zingen en instrumentaal muziek maken - muziekonderwijs dat precies dié vaardigheden vraagt waarover leraren zich onzeker voelen.

Een alternatieve vorm van muziekonderwijs, waarin minder nadruk ligt op de muzikale vaardigheden van de leraar, is muzikaal spel. Binnen muzikaal spel mogen jonge kinderen in kleine groepjes vrij spelen met muziekinstrumenten en ander materiaal in een speciaal daarvoor ingerichte hoek, wat van positieve invloed kan zijn op hun muzikale ontwikkeling. In deze zogenaamde ‘muziekhoeke’ kunnen kinderen muziek ontdekken op een manier die past bij hun ontwikkelingsfase, namelijk door te experimenteren en te manipuleren, en het spelen van (muzikaal) rollenspel (Nieuwmeijer, Marshall & van Oers, 2019; Nieuwmeijer, 2023). In tegenstelling tot klassikaal georganiseerd muziekonderwijs is de rol van de leraar binnen dit muzikale spel voornamelijk ondersteunend: de leraar faciliteert en observeert het spel van de kinde-